

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה

מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

התפילה בפרשה
אמרי שפר ממאורי האומה

ואני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בראי הפרשה

בפרשת השבוע נאמר הביטוי המבהיל (ד), 'וְאִתָּם הַדְּבָקִים בָּה' אֱלֹקֵיכֶם חִיִּים קָלָכֶם הָיוּ', והרי זה ממש בבחינת 'אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו', הפסוק מביע את הדביקות הנפלאה אליה מסוגל כל איש ישראל להעפיל, ואת העובדה כי חרף היותו בן אנוש קרופ מחומר, יש בכוחו להתדבק באלקים חיים. אודות דביקות שכזו שח החסיד הישיש ר' יוסף דב קסטל זצ"ל, מחשובי חסיד סלונים אשר זכה לאריכות ימים מופלגת ועל אף גילו בו, בספרו על החסיד ר' נפתלי - מבני העליה המופלגים שהסתופפו בצל הרה"ק בעל 'יסוד העבודה' מסלונים.

צעירים ומבוגרים כאחד, מנער ועד זקן, הכל הביטו בהשתאות בעבודת התפילה הנשגבה של ר' נפתלי, שאפו להתדמות לו ולו במעט ולהשיג אך משהו מדביקותו העילאית.

ביותר ניכר היה הדבר מדי שבת קודש, כאשר היה ר' נפתלי ניצב לו בבית הכנסת ופותח באמירת 'הודו' נרגשת. כל כולו הפך מקשה אחת יוקדת ומלהטת של אהבת ויראת ה', המילים נשפכו ממנו בלהט, בהתרגשות ובמתקוות אינסופיות, ובמשך זמן ממושך היה מתחטא לפני אביו שבשמים ללא ששם לבו לכל המתרחש סביבו.

מין בעירה פנימית היתה לו, אש קודש שליטה בו בעוז, ועל כך ביקשו החסידים וצעירי הצאן לעמוד, להבין במה דברים אמורים וכיצד זכה להתרומם לגרה זו בעבודת הבוה"א. 'אסביר לך' האיר פניו פעם בעת רצון, כשהעז אחד החסידים לשטוח לפניו תהייה זו. 'נהה מדי ערב שבת אני מטאטא את בית הכנסת, מכין את המקום לכבוד שבת והמתפללים' פתח ופירט את סדר יומו, 'האלא האבק העולה מהרצפה מעיק הוא על הנשילה, צורב את הגרון, מעורר צמא מוחשי. אולם אני מצדי נמנע מלשחות, אוגר בתוכי את אותו צמא. את השריפה הזו שבגרונ'.

'לאחר מכן' המשיך במתק שפתיו, 'מסב אני לסעוד את לבי בנחמי 'הרינג', הלא הוא דג מלוח, אולם נמנע אני מלהדיחו במים, כך שאף הוא תורם את חלקו לצריכה האידיאלית שאני חש בגרונ' זה מכבר'.

שמע החסיד והתפלא, מה להרינג ומטאטא ולעבודת התפילה? אולם החריש והמתין להמשיך דבריו של ר' נפתלי.

'לאחר מכן עושה אני את דרכי לבית המרחץ - לרחוץ את גופי לכבוד שבת, שם אני נכנס לחדר המיועד להזעה ושווה במקום זמן מה, מה שמעלה אף הוא את חום הגוף וגורר בעקבותיו צמא ניכר'.

'ואת כל הבעירה הזו, את הצריבה והצמא' סיים ר' נפתלי בחיוך, משל היה זה דבר של מה בכך, 'אני לוקח ומכניס בתפילה, ההופכת למדורת אש אחת גדולה'...

כאשר גופו חולה גם הנשמה נחלשת ואינו יכול להתפלל כראוי, אף על פי שהוא נקי מעבירות, לכך צריך האדם לשמור בריאות גופו מאוד (בעל שם טוב).

◆◆◆

"וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְׁמִימָה וְרֵאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאֵרֶץ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחָתָהּ וְגו'" (ד, ט).

רצה לומר, שהזהיר את בני ישראל אף שאותות השמים יהיו מראים על איזה דבר רע שיהיה בעולם - שלא יהיו יראים מדבר זה, רק שיתפללו להשי"ת שהוא יוכל לשדד המערכת שיהפוך הכל לטובה, כי מאתות השמים אל תִּתְחַו הַגּוֹיִם הָמָּה - שהמה תחת המזל, אבל לישראל כבר אמרו חז"ל (שבת קנ"ג, א) 'אין מזל לישראל', רצה לומר, שאינם תחת ממשלת המזל, כי השי"ת משדד להם המערכת.

ואמר הכתוב ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח רצה לומר, שיהיה מראה אותותם על איזה דבר רע, ונדחת והשתחית להם רצה לומר, לא נעבד ממש - רק שתפחד מהם, זהו גם כן כאלו עובד עבודה זרה ח"ו, שחושב שיש בהם ממש, כי אין לך להיות שום פחד מהם, כי בני ישראל אינם תחת המזל.

וזהו שאמר הכתוב 'אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹקֶיךָ אִתָּם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם', רצה לומר, יִתְחַו הַגּוֹיִם הָמָּה (ירמיהו י, ב), שהמה תחת ממשלת המזל, אבל בני ישראל אין להם לפחד מאותותם, רק להתפלל להשי"ת לשדד המערכות שיהפוך הכל לטובה (מאור ושמש).

"יִרַק הַשָּׁמֶר לָךְ וְשֹׁמֵר נִפְשֶׁךָ מֵאֵד וְגו'" (ד, ט).

הרה"ק ר' מנחם מענדל לעזער
קסטריוזוב זי"ע
בעל 'שובע שמחות'
ט"ז מנחם אב תקצ"א

את לשון הפסוק (בראשית כד, א): 'וְהָיָה בְּרַךְ אֶת אֲבִרְקָה בְּכָל דְּרוֹשׁ חֲז"ל (בבא בתרא טז, ב): 'אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא, ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם - תלאה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה'.

וכך דרש זאת רבנו: 'היינו שהיה לו פה מפיך מרגליות לקרב בני אדם תחת כנפי השכינה, וכל חולי נפש נתרפא. וכשמת, תלאה בגלגל חמה, היינו כנגד תפלת שחרית שתיקן שזמנה מנץ החמה, והוא היה שוה לכל נפש, לגדולי הדור ולהמונים'.

כך היה גם למחרת בבוקר היום הקדוש, הלך רבנו לבית המדרש כשהוא בוש ונכלם על שלא עמד בדבורו, ובהתאם נבעה תפילתו מעומק לב נשבר.

אצל החוזה רוח המנהג כי לא היה 'בעל תפילה' קבוע, אלא בכל תפילה בפני עצמה היה מסתובב הרבי בבית המדרש, בוחן את פני המתפללים ובוחר באדם אשר לדעתו הינו הראוי ביותר באותה שעה לגשת לפני העמוד.

הפעם, לאחר סיבוב קצר בבית המדרש, ניגש החוזה לרבנו העטוף בטליתו, הניח יד על כתפו ולאט לו: 'המלך, נו!' תוך שהוא מחווה בידיו כלפי התיבה ומסמך לו לגשת.

במוצאי היום הקדוש התבטא החוזה בביטוי מפליג, כי על העולם כולו נגזרה גזירה נוראה וכמעט שנחתם הדבר בשמים, אלמלא תפילתו של רבנו ששפך דמעות כמים בלב נשבר ונדכה, והיא אשר העבירה את רוע הגזירה.

מנהג היה לו, לרבנו בעל 'שובע שמחות', שלא היה מעורר אף אדם משנתו ויהי מה. טעם כמון היה לו בזה, והוא הקפיד על כך בירת שאת ועוז.

היה זה באחת השנים, כאשר נסע רבנו לקראת יום הכיפורים לעשות את היום הקדוש בצל רבו הגדול הרה"ק החוזה מלובלין, ולבקשת בחור מסוים ממקורביו אשר הפציר בו בענין מזה עידן ועידנים, לקחו עמו ונעתר להציג אותו לפני הרבי.

בערב יום הכיפורים פרש הבחור לתנומה, לאגור כוחות טרם יתקדש יום, אולם לרוב תשישתו נפלה עליו שינה עמוקה עד שבבוא היום הקדוש טרם התעורר משנתו.

רבנו זכר את הבטחתו לקחת את הבחור להיראות לפני הרבי הקדוש, אולם על הנהגתו משכבר הימים שלא להעיר אף אדם משנתו לא אבה לוותר. בכאב לב הותיר אפוא את הבחור להמשיך לישון, ואף אל בית מדרשו של החוזה כשהטלית משתפלת במורד פניו מחמת הבושה, על שהפר את הבטחתו לבחור.



שח הגאון ר' משה מאנדל, רב קהילת 'בית מרדכי' בפלטבוש:

היה זה בשנת תשנ"ט, בתחילת חודש אב, כאשר נערך הרב מאנדל לקראת נסיעה לארה"ק, שם התקיימה שמחת נישואי אחד מקרוביו. מטרת נסיעתו אכן היתה ארץ הקודש, אך במהלך ההכנות לנסיעה עלה בלבו רעיון נפלא.

בתאריך ו' אב חל יומא דהילולא של זקנו הגדול הגאון ר' יעקב צבי מאנדל זצ"ל, הידוע יותר בכינויו האידישאי 'ר' קאפל הערש', אשר נשא בכהונת הרבנות הרמה בקהילה האורתודוקסית השמורה בבודפשט, בימים בהם נקרעה יהדות הונגריה לגזרים וקהילת בודפשט כמו חברותיה התפלגה ל'קהל יראים' ולרפורמים.

בבודפשט היתה מצודתו פרוסה, שם עמד על משמר חומת הדת ושם חלקת מחוקק ספון. עלה אפוא בדעתו של הרב מאנדל להאריך את דרכו לארה"ק ולעבור דרך בודפשט, להשתטח על קבר זקנו הקדוש ולהעתיק בתחינה עבור כל הנצרך.

תיכף סמך מחשבה למעשה, אולם אז נזכר בהבטחה ישנה שנשא בלבו שנים מספר קודם לכן, כאשר ראה תמונה של ציון זקנו הגדול, ונכח לראות כי אלמונים עשוק את תיבת המתכת המונחת תדיר על הקבר ואשר מיועדת להדלקת נרות לטובת נשמת הצדיק, כאשר ראה זאת הרב מאנדל, קיבל על עצמו בלי נדר כי בבוא העת, כאשר יזדמן לו לעלות על קבר זקנו, יביא עמו תיבת מתכת חדשה להדלקת הנרות.

צייר הרב מאנדל למטלטליו גם תיבת-נרות מהודרת, הוסיף שפופרת דבק חזק על מנת להדביקה על המצבה ויצא לדרכו.

תיכף בבואו לפני הציון, זכר הרב מאנדל את הבטחתו ומיד הדביק את התיבה במקומה, הידקה היטב וכמובן הדליק נר לטובת נשמת זקנו. לאחר מכן החל שופך שיח בתחינה נרגשת, פיו הוגה ברגש מזמורי תהלים ולבו מלא סיפוק על שתיקן את המעוות.

זמן מה עמד במקום, וכשבאה העת להמשיך בדרכו - דאג לוודא בשנית שהתיבה מהודקת כראוי במקומה. לרוע מזלו פרץ מזיכרונו כי אך זמן קצר קודם לכן הדליק נר במקום, וכי התיבה - מתוקף חוקי הטבע וכח האש, יוקדת כעת בחום עז.

הוא הניח את ידיו על התיבה ואף ניסה לנענע אותה מעט, אלא שאז חש בחום האדיר וחש כי ידו כמו הושלכה לאש. הוא משך על אתר את ידו, צרובה ונפוחה, עטויה אבעבועות שחומות ומעורבת בגווני אדום חרוך. הכאב, למותר לציין, היה עצום.

'וקני הקדוש ר' יעקב צבי ב"ר קאפל!' פרצה זעקה מעומק לבי, בשפת אמי היא שפת היידיש, 'לא יודע אתה כי את תיבת הנרות לא הבאתי לכבודי, כי אם לכבודי - למען יזכו העולים על קברך להדליק נר לטובת נשמתך'.

'עתה הנני מיטלטל בדרכים, בארץ זרה וללא מכר וגואל. אין לי למי לפנות והיכן לטפל בדי הכוויה' המשיך בתפילתו, 'אנא, מפציר אני בך זקני הקדוש כי תפעל במרום שתעלה ארוכה למכתי ורפואה לכווייתי'.

מיד לאחר מכן פנה והלך לדרכו, לאחר שנקט בהשתדלות בסיסית והרטיב את היד במעט מים ועטף אותה במטילת כלשהי.

הנס, כך מתברר, הגיע מהר מכפי שתיאר לעצמו.

כעבור פרק זמן של כשעה מתחילת הנסיעה, שם הרב מאנדל לב לפתע כי הכאבים אותם שצברו והאכילו לו כל כך, נעלמו כעלומת שבא.

הוא חשש שמא דמיון משלה אותו, אולי הוא טרוד, שמא טרחת הדרך עשתה את שלה והכאב למעשה עודנו שם, מאיים לפרוץ במלוא עוצמתו. אבל לא. בחשש הסיר את התחבושת המאולתרת, והנה כף ידו נקיה מכל רבב ובריא ככל האדם.

זה לא היה חלום. התפילה על ציונו של הסבא הקדוש עלתה למרומים, נשאה פרי והנה ההוכחה המוחשית לכך. היד, כמה ניסי, בריאה!

תם הסיפור, אך ממש לא נשלם.

חלפו כשבועיים, הרב מאנדל שב לביתו מארץ הקודש.

ניגש הרב ליטול את ידיו, והנה צצה שוב במפתיע אותה כוויה ישנה, מכוערת כביום בו הופיעה לראשונה על ציונו של הסבא. ללא הכאבים האיומים, אמנם, אך בכל זאת.

'מה קורה כאן?' תהה הרב לעצמו, ואז זה הכה בו באחת.

בתפילתו על ציונו של הסבא, נזכר, התפלל כי תתרפא כווייתו והדגיש כי הדבר נחוץ לו עקב טלטולו בדרכים, ועל כך - תפילתו אכן התקבלה. אולם ברגע בו שב מדרכו ואך דרך על מפתן ביתו, הרי אין הוא מיטלטל בדרכים יותר, ואם כן כביכול תם הזמן בו פעלה התפילה!



פרשת ואתחנן, כפי ששמה מעיד עליה, פותחת ועוסקת בתפילתו של משה רבנו.

האור החיים הקדוש מתעכב על הענין בכללותו, ומציב בפרוטרוט את ארבעת התנאים הנדרשים על מנת שתעלה כל תפילה לרחמים ורצון לפני הקב"ה. התנאי הרביעי אותו מונה האור החיים הינו: **"שְׁתִּיהִי תַּפִּילָתְךָ מִפְּרִשָּׁתְּ לֹא תִהְיֶה סוּכָּלַת פְּרוּשׁ בְּלִתִּי הָגוֹן"**.

בהקשר לכך מביא האור החיים את המעשה המובא במדרש (אסתר רבא ז. כד) באותו יהודי שהלך בדרך, נחלי זיעה ניגרו מפניו, קרסוליו דאבו והוא היה תשוש וחסר כח. בהעדר כל כח להמשיך בדרכו במצב הנוכחי, נשא עיניו למרום והתפלל: **"יהי רצון שיהיה לי חמור"**.

לא חלף זמן רב, והנה עובר במקום אדם רומאי, אשר אתונו ילדה עִיר, ולנוכח היהודי שנקרה בדרכו שש ושמה. **"קח את העִיר הזה והרכיבהו על כתפיך"** הורה ליהודי.

הבין היהודי כי תפילתו אכן נענתה, אלא שבעוכרו עמדה העובדה שלא הקפיד לדקדק ולפרש בלשונו כראוי. הוא ביקש 'חמור', ומן השמים שלחו לו אחד. לעומת זאת, אם היה מבקש 'חמור לרכב עלי', אז או היה זוכה להיענות משמים והיה מזדמן לו חמור לרכיבה.

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

'קראתי לרעייתי לחלון, הצבעתי אל מקום המקדש ואמרתי לה: משם תצמח הישועה, לא מכאן. וזהו, כל השאר היסטוריה'.

המשפט רווי האמונה נשמע מפי הרב אברהם ישעיהו חבר ז"ל, מייסד ארגון 'מתנת חיים' אשר לו חבים אנשים לאין מספר את חייהם, אי שם באחד מחדריו בית החולים הדסה הר הצופים המשקיף על מקום המקדש. במשך הזמן הפך המשפט לסיסמת חייו, משפט מפתח שהנחיל הלאה גם לשומעי לקחו.

היה זה לאחר נישואי הרב חבר, כאשר בניגוד לציפיות האופטימיות אותן חולקים בני זוג צעירים בתחילת דרכם - אצל בני הזוג חבר ניכרו קשיים, אתגרים ומהמורות רציניות בכל הנוגע למשאלת הלב הגדולה מכל - זרע של קיימא.

חובת ההשתדלות קיימת ונדרשת, וכך מצאו את עצמם בני הזוג נודדים בין רופאים ומרפאות, עסקנים רפואיים ובתי חולים, חווים על בשרם סדרת טיפולים ממושכת ומייסרת ומייחלים כל העת כי יפקוד אותם ה' בפרי בטן. תקוות צצו וגם נמוגו, האור נראה מפעם לפעם בקצה המנהרה אך נעלם שוב ושוב, הועם והוחשך, וכך אירע גם באותה פעם, כעבור כמה שנות טיפולים, כאשר מצאו עצמם בני הזוג לאחר אכזבה נוספת שהכחה קשות במורל שלהם, בתקוה שנכזבה שוב.

חלפו שלשה חודשים, הם אספו את השברים והתעלו מעל לרגשות האכזבה המרה, וניגשו בשנית לאותו רופא אצלו ביקרו אך לפני תקופה.

התברר כי ישנו טיפול חדשני, חידוש רפואי של ממש המסוגל בעזרת ה' לתת מענה מקיף ומשמעותי יותר ואולי להביא אחת ולתמיד לישועה הנכספת. הטיפול, כך נודע להם מפי הרופא בדרך אגב, ניתן באחת משתי דרכים - או באמצעות נטילת כמסות דרך הפה, או באמצעות זריקות. הזריקות, ציין הרופא הבכיר, פועלות בעוצמה כפולה ומכופלת.

'אנו נבחר בכדורים' פנה הרב חבר לרופא בארשת נינוחה ובטון של אדם היודע את אשר לפניו, 'לעת עתה נסתפק בהם ונעדיף שלא לטפל באמצעות זריקות'.

הרופא נותר ללא תגובה. הוא היה המום. 'ניסיתם הכל, עברתם שבעה מדורי גיהינום, וכעת נודע לכם כי ישנו טיפולך המסוגל להעלות ארוכה לבעיה וכי הוא פועל באופן טוב יותר לאין ערוך על ידי זריקות מאשר על ידי כדורים, ואתם עדיין בוחרים בכדורים?'

'הבט נא' הצביע הרב חבר בתגובה על לוח שנה, 'בעוד שבוע חל ראש השנה, וזהו זמן מיוחד לתפילות. ברצוננו לבצע את ההשתדלות המינימלית, ולו כדי לצאת ידי חובתנו במישור זה, על ידי הכדורים. אולם את עיקר המאמץ נשקיע בתפילה מעומק לבי'.

'חזרנו כעבור שבועיים אל הרופא, בחלוף ימי הדין והיום הקדוש' סיפר הרב חבר, וזה האחרון המתין לנו בחיוך מנצח, כאומר: 'נו, נכנעתם?'

אלא שאת תגובת בני הזוג לא יכול היה הרופא לצפות מראש, והוא הוכה בהלם ונותר בפה פעור מרוב תדהמה.

'נפקדנו בשעה טובה' שיתפו בני הזוג בנימה עולצת וכשדמעה חומקת מעיניהם מבלי משים, **'התפילות פעלו!'**

עמידה בתפילה

בפרשתנו ישנה התייחסות מעניינת לתנוחה בה יש לעמוד לפני הקב"ה, מתוך דברי הקב"ה למשה רבנו (ה. כח): **"וְאָתָה פֹּה עֹמֵד עֹמְדִי"**.

בתפילה שמונה עשרה, כך נפסק להלכה, יש לעמוד, ואכן נודע שמה 'תפילת עמידה' אודות כך מצאנו בפוסקים (עיי' משנה ברורה סי' צד - צה) נידון בנוגע לטעם הדבר, ונפקא מינא לדינא העולה מהטעמים השונים.

סיבה אחת הובאה לכך, והיא - לפי שהתפילה הרי היא כנגד הקרבנות (ראה ברכות כו. ב), וכך נדרשו הכהנים בעבודתם - לעמוד במשך כל זמן העבודה. כהן אשר עבד במקדש בעודו יושב, פעל שלא כשורה ואין מתקבלת עבודתו לרצון. כן הדבר בתפילה, חובת המתפלל לעמוד על רגליו במשך כל זמן התפילה, והיינו בתפילת שמונה עשרה שהיא עיקר התפילה.

טעם נוסף הובא לכך - משום שהתפילה נאמרת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ויש בה בעמידה משום יראה וכבוד כלפי הקב"ה שלפניו אנו מתפללים.

במשנה ברורה הובא הובא הובא מעשי בין שני הטעמים, במקרה בו אדם נסמך במעט על רהיט כל שהוא וכדומה, אולם עיקר תנוחתו בעמידה. על פי הטעם הראשון, עדיין נחשב הדבר לעמידה, אולם לפי הטעם התולה זאת בענין הכבוד והמורא שיש לחוש בעת התפילה - חובה לעמוד ללא כל סמיכה על חפץ כלשהו.

יובהר כי ישנם מצבים בהם לא רק שמותר להתפלל בישיבה, אלא שאף נדרש האדם לעשות כן כדי שיוכל לכוון כראוי בתפילתו. בין המצבים הללו נמנית תפילת ההולך בדרך וכדומה.





מילתא חדת"א

פני תפילה מלוכט מדברת קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי אביחי צירא שליט"א

עבודת התפילה לשם שמים

'על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים' (אבות פ"א מ"ב), 'עבודה' היינו עבודת התפילה שהיא לנו היום במקום הקרבנות, ואימתי העולם עומד עליה, בשעה שהיא היא 'העבודה' הידועה, עבודת-עבודה זכה וברה שאינה אלא לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, ולא קאום המתפללים תפלתם וכל מגמתם לצורך עצמם.

וכפי שהביא מור זקני אבי יעקב ע"ה בכמה מקומות בספריו את ענין יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, שזה עקר מגמתנו בתורה ובמצוות ובתפילות, ולכן תקנו המקבלים ע"ה לומר קדם התפילה 'לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה': 'וזאת אשר דבר להם אביהם' (בראשית מט כח), 'וזאת' היא השכינה, ויעקב אבינו צוה את בניו על 'זאת', על השכינה שישמרוה כראוי.

ואתה תחזה בספרו של עטרת ראשנו, הקדוש רבי דוד אביחי צירא ע"ה הי"ד, 'רישא וסיפא', באורו על הפסוק (שמות כג כה) 'ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מן החלב מן הקרבה', הבא לרמז לעבודת הלב וזו תפילה, בכל השנה וגם לרבות בלילות ובחולות, שאל תהיה התפילה חלילה לפניה ומכשול, קאום הצווחים ככלבים ודורשים לצורך עצמם פרנסה וכלכלה, ועושים עקר משאנו עקר, אלא עיניהם לנכח ה' יביטו ותהא תפלתם למען שמו הגדול המחלל בגוים, בגולה קרובה למלכות שמים, כאמר 'ועבדתם', איזוהי עבודה שהיא בלב - זו תפילה, עבודת התפילה תהיה לחבר ולאחד את ה' אלקיכם, ליחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, והשאר ממילא אתה, וברך את לחמך ואת מימך וגו'.

עקר עבודה שכלב, לצורך גבוה

תלמידי הפעל שם טוב ע"ה מביאים רבות בשמו בענין התפילה ועבודת הלב שהיא צורך גבוה, ונצטט כמה מהם: בצפנת פענח (פר בשלח) הביא וזה לשונו: שמעתי ממורי זלה"ה כי צדיקאי איננו שלוחי דמטרוניתא, שעל ידי הצער וחסרוננו יודע חסדו השכינה להתפלל שישלם שם החסרון, ונעשה על ידו יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, וזהו מעלת התפילה.

לאור יסוד זה תרץ הפעל שם טוב קושיית הקדמונים למה צריך תפילה, הלא ה' יתברך יודע מה שצריך האדם כי הוא בוחן כליות ולב וכו', ומורי באר על פי הנ"ל כי תפילה הוא צורך גבוה שידע האדם מחסרוננו שהוא נמשך מחסרון של מעלה, ויתפלל שישלם החסרון שם למעלה בשכינה, כי צדיקאי איננו שלוחי דמטרוניתא, וממילא ישלם החסרון שלו גם כן, רק שהוא לא יכון לתועלת עצמו רק לתועלת השכינה, ודבר זה פי חכם חן.

וזהו"ק רבי ואלף מדיטאמיר ע"ה בספרו אור המאיר (מגילת אסתר ד"ה ובכל יום) הביא ששמע מהמגיד רבי דב בער ממעזריטש ע"ה, פרוש המשנה (אבות פ"ב מ"א) 'וכשאתה מתפלל אל תעש תפלה קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום', שפאשר לבו של אדם להתפלל, אל יעש תפלתו קבע, לשאל עבור צרכיו הגשמיים, כי זהו כלל גדול אשר עקר עבודת האדם היא התפילה שכלב, ולא תקנה אנשי כנסת הגדולה לצורך רפואה ופרנסה ומפלת שונאים בלבד, כי אם הכל לצורך גבוה תקוני עולמות פיזיז למבני מדע, ותהיה עקר תפלתו 'רחמים ותחנונים לפני המקום' - עבור השכינה הקדושה שהיא מקומה של עולם, לאוקמא שכינתא מעפרא, וזהו עקר עבודה שכלב להרבות תפלה ותחנונים לצורך גבוה.

המתפלל על השכינה, גורם יחוד גמור

וראה עוד בהרחבה בדגל מחנה אפרים (פר בחקותי ד"ה והשיג): דאיתא בגמרא ברכות (סג) אמר רב הונא בר ברכיה משום רבי אליעזר הקפרי כל המשתה שם שמים בצערו ופוללו לו פרנסתו שנאמר (איוב כה כה) 'והיה שדי בצריך וקסר תועפות לך' עין שם פ"ש, רבי שמואל בר חנניא אמר פרנסתו מעופפת לו כצפור שנאמר 'וקסר תועפות לך'.

ובאר שם שהוא מדה כנגד מדה, הואיל וסלק את עצמו לגמרי אפלו בעת שצר לו ובמין הוא ששרשו הוא בשכינה כככול, ויכלל צרתה לו צר' (ישעיה סג ט), כמו שאמר אדוני אבי זקני [הפעל שם טוב] וזלה"ה כי מי הוא המרגיש באדם, הן צערו, הן צער חס ושלום, הלא נשמתו שהוא חיותו, וכשששית זה על לבו ונתן דעתו לשרש שרשו שהיא השכינה כככול ברוך הוא, ומתפלל עליה, אז על ידו נעשה יחוד גמור.

וזהו ששמעתי אומרים בשם הרב המגיד המנוח ז"ל מו"ה דב בער, 'אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש' (ברכות לז), פרוש מתוך הכבוד שבראש היא השכינה.

'אל תוסף דבר אלי'. לבקש על תקון השכינה

ויש לרמז הדבר כמה שנאמר למשה רבנו ע"ה (דברים ג כו) אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כי משה רבנו ע"ה התפלל תקט"ו תפלות כמו שאמר במדרש (דברי יא י): וימין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים, שנאמר 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר', 'ואתחנן בגימטריא הכי הוי, ונאמר לו לכל יוסיף להתפלל תפלה אחת נוספת, ורמז יט בדבר לכל תפלת תקט"ו תפלות כמנין 'מעות', פן יתגרה בו צר הצר שלא תהיה תפלתו לשם שמים בתכלית, ועל כן אמר לו שלא יוסיף פן תהיה תפלתו על ממונו ומעוה גשמיים, אלא יוסיף לבקש תמיד על תקון השכינה כי זהו עקר התפילה הרצויה בפרום.

זקוק האדם ליישוב הדעת במידה רבה יותר על מנת לכוון בתפילתו, ועל כן בשעה שעוסק הוא בכבוד המת והלווייתו - אין לו די פניית להתפלל בכוונה.

לעומת זאת, לפי השיטה המצדדת בכך שתפילה חובתה מדברנו, הרי שהדבר נתון בידי חכמים, והם שפטרו את האדם בנסיבות אלו מחובת התפילה.

רש"י (שם) מביא טעם נוסף בשם רבותיו, לפיו פטור האדם מתפילה זו משום שיש לו עוד שהות להתפלל, אולם ראשונים אחרים דחו ביאור זה בטענה שאין זה לשון 'פטור'.

ראשונים אחרים (תור"י שם) תולים את ההבדל בין חובת קריאת שמע לפטור מתפילה במצב זה, בכך שבקריאת שמע חובה לעמוד ולכוון אך ורק בפסוק ראשון, אולם את שאר הקריאה ניתן לומר בתוך כדי הליכה, מה שאין כן בתפילה שיש לאומרה כולה בעמידה.

תורתו אוטונתו

מובא בברייתא (שבת יא, א) כי אדם המוגדר כתלמיד חכם בדרגה כזו שיתורתו אוטונתו, והגמרא אף נוקטת בדוגמה: 'כרבי שמעון בן יוחאי וחבריו', אדם שזכה חייב להפסיק מלימודו על מנת לקרוא קריאת שמע, אך לתפילה אינו פוסק מלימודו.

דעת ראשונים מסוימים (ר"ן שם בשם ספר המאור) כי אף שפטור זה שייך רק במי שתורתו אוטונתו, אין הדבר אמור אלא כשאין עוד שהות ביום להתפלל, אולם במידה ועדיין יש שהות להתפלל מאוחר יותר, אף מי שאינו בדרגה גבוהה זו אל לו להפסיק מלימודו כדי להתפלל.

העוסק בצרכי ציבור

בטור (או"ח צג) הובא בשם התלמוד ירושלמי, כי העוסק בצרכי ציבור נחשב הדבר כביכול עוסק בתורה. יש שהסיקו מכך (עיי' רמב"ם הלכות תפילה פ"ו) כי העוסק בצרכי ציבור, בדומה לעוסק בתורה, הרי הוא פטור מתפילה.

אולם יש המצדדים להיפך, כי אדרבה עליו להתפלל. ונחשב לו הדבר כמו שמחה של מצוה הבאה מתוך לימוד התורה, והרי שינו (ברכות לא, א): 'אין עומדין להתפלל... אלא מתוך שמחה של מצוה'.

אם כי התפילה מהווה חובה של ממש, לדעות מסוימות מדאורייתא, אולם ישנם מצבים מסוימים בהם פטור האדם מלהתפלל, עקב הנסיבות, על אף שחובה זו מוטלת עליו באופן כללי. על כך בע"ה להלן במאמר הבא.

הפטורים מקריאת שמע

אודות קריאת שמע נאמר בתורה (דברים ו, ז): "בשבתך בבינתך ובכלכתך בדרך", ודרשו חז"ל את לשון הפסוק לענין הפטורים מקריאת שמע עקב מצבם. וכך הובא בברייתא (ברכות יא, א): "בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה, ובכלכתך בדרך - פרט לחתן".

משמעות הדרשה, כי בניגוד למצב רגיל בו האדם חייב בקריאת שמע, כשהוא עוסק בדבר מצוה הרי הוא פטור מכך, ולא זו בלבד אלא אף כשהוא טרוד בדבר מצוה עתידי אליו הוא נדרש להתכונן - פטור הוא בשעת טרדה זו מקריאת שמע.

פטור לענין תפילה

הברייתא שהובאה לעיל עוסקת אכן בפטור מקריאת שמע, אולם להלכה נפסק (טור או"ח קו) כי הוא הדין לתפילה, וכל המצבים הפוטרים את האדם מקריאת שמע פוטרים אותו אף מחובתו להתפלל.

דבר זה נכון לפי השיטות שחובת התפילה הינה מדאורייתא, וכל שכן לדעה שהתפילה הינה מתקנת חכמים בלבד - שאם מקריאת שמע שחובתה מן התורה פטורוהו במצבים אלו, קל וחומר שפטור הוא מתפילה.

החייבים בקריאת שמע אך פטורים מתפילה

יתירה מכך, ישנם החייבים בקריאת שמע אך לענין תפילה פטורים הם.

במשנה (ברכות יז, ב) מובא כי נושאי המיטה בהלוויית המת, הרי הם פטורים מקריאת שמע ותפילה. אכן, אלה שכבר נשאו את המיטה ואין עוד צורך בהם לצורך נשיאתה, הרי הם חייבים בקריאת שמע. אולם אלו אף אלו פטורים מחובת התפילה.

בטעם הפטור נחלקו הראשונים (ראה עינים למשפט אות ה שם), והדבר תלוי במחלוקת האם חובת התפילה היא מדאורייתא או מדרבנן.

לדעה שחובת התפילה מדאורייתא, מובאר בפוסקים כי הפטור מתבסס על העובדה שבניגוד לקריאת שמע - בתפילה

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

בפרשת ואתחנן מובאת 'פרשת שמע', הלא היא הראשונה מבין שלושת הפרשיות הנאמרות בכלל 'קריאת שמע'.

קריאת שמע נאמרת בתפילה, שחרית וערבית, אולם חשוב לחדד ולהבהיר כי ביסודה - אין חובת קריאת שמע שייכת לתפילה, אלא היא עומדת כחוב פני עצמו, ואף אדם אשר נבצר ממונו להתפלל מסיבות כאלו ואחרות - אם בידו לקרוא את שמע עליו לעשות זאת.

אודות קריאת שמע בתפילת ערבית, למשל, אשר בתנאים מסוימים יכולה להיאמר עוד טרם הגיע זמן קריאת שמע של ערבית מן הדין, כתב רש"י (ברכות ב, א ד"ה עד סוף): "לפיכך הקורא קודם לכן - לא יצא ידי חובתו, אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת, - כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה".

בנוסף ראו חכמינו ענין להסמיק את קריאת שמע לתפילה, כדי שיוכיר האדם שבח והודיה להש"ת על יציאת מצרים - בפרשת ציצית, ובעודו משבח לבוראו על כך יסמוך תיכף ויתפלל לפניו, והיינו 'סמיכת גאולה לתפילה'.



מדור זה עוסק בדרך כלל בסקירת עבודת התפילה והדביקות של אבות האומה, ובנותן טעם להביא דווקא השבוע, בשעה שאנו קוראים בציבור את פרשת שמע, את המעשה הידוע המובא בגמרא והמעורר כל נפש. נביא אפוא את המעשה כלשונו (ברכות סא, ב), ומי ייתן ונפיק לקח ומוסר.

"בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: זו תורה וזו שכרה? 'מִמָּתִים יָדָךְ ה' מִמָּתִים וגו' (תהלים יז, יד). אמר להם: 'חֶלְקֶם בְּחַיִּים'. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא".

הנה ראוי לאדם להתפלל לפני השי"ת, כך לימדונו מאורי הדורות, לא על צרתו הפרטית וכאבו שהוא נושא עמו, אלא על צער השכינה המביא בעקבותיו את הייסורים ומכאובים. כך יוכל לפעול כי יתוקנו הפגמים בשרשם, השכינה תנחם מצערה והדבר יביא לכך שאף בגשמיות ובכל מה שנוגע אליו - ייפחו שערי רוחה וישועה.

על פי יסוד זה מבאר הרה"ק בעל 'באר מים חיים' הפלא ופלא את לשון הכתוב (ג, כג - כה): "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר... אֶעֱבֹרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנִי".

הנה לימדונו חז"ל כי כל מגמתו של משה רבנו בכמיהתו להיכנס לארץ ישראל לא היתה חלילה מתוך מניע אישי, אלא אך ורק במטרה לקדש שמו יתברך בקיום מצוותיו. וזו לשון הגמרא (סוטה יד, א): "מפני מה נתאוהו משה רבינו ליכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי".

הרי שבתפילת משה כי יכנס לארץ, עשה זאת כאמור ולא כיוון כי אם למען ריבוי והאדרת כבוד שמים בעולם. וכך מדויק בפסוק: "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר, היינו - תפילתו היתה אל ה' בדווקא, למען שמו יתברך ולא לתועלת עצמית.

שבתאי

"שִׁיר לַמַּעֲלֹת אֲשֶׁר עֲיַי אֶל הַהָרִים מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי" (תהלים קכא, א).

לשון מעוררת מצאנו בפירוש האלשיך הקדוש לפסוק, וזו לשונו: 'אוי לשים לב אל אומרו כאן למעלות בלמ"ד, ולא המעלות בה"א ככל שאר המזמורים. אמנם ידבר את דברי השירה בשביל המעלות שהוא יתברך מעלה את האדם מדרגה על מדרגה, זו למעלה מזו, לפי הדרגות הכנת האדם, לפיהן יהיה עולה במעלות כאשר יבא בסייעתא דשמיא'.

אמר דוד המלך בתהלים (טו, טו): "יָהּיִי לְרֹצֵן אֲמִרִי פִי וְהִגִּידוּ לְבִי לִפְנֵיךְ ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי". פסוק זה, כך תיקנו חכמינו זכרונם לברכה, יש לאדם לומר תיכף לאחר תפילת שמונה עשרה.

אולם תמהה הגמרא - מדוע לאומרו קודם התפילה, כבקשה שיתקבלו כל אמרינו לרצון לפני הקב"ה בעמדתו בתפילה לפניו? ועל כך השיבה כי כיון שאמר דוד פסוק זה לאחר שמונה עשרה מזמורי תהלים [הגם שבחלוקת המזמורים שלפנינו נמצא פסוק זה בסוף פרק י"ט, אולם עיי"ש בגמרא שפרקים א' וב' בתהלים נחשבים מזמור אחד], אי לכך אף אנו אומרים זאת לאחר שמונה עשרה הברכות שבתפילה.

פסק הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"ו סי' תה) כי כיון שתיקנו חז"ל לומר פסוק זה לאחר שמונה עשרה, לפיכך יש לסמוך את אמירתו תיכף לסיום התפילה, ואין להפסיק בדברי תחנונים בין סוף התפילה לבינו. ואף שיש ראשונים (תלמידי רבנו יונה ברכות כט, ב ד"ה לא אמרו) הסבורים למעשה כי יש מקום להתיר זאת, אולם בשלחן ערוך (או"ח קכב, ב) נפסק כשיטת הרשב"א.

לפתרון החידות יש לעיין בהרחבה בסידור המבואר ובמדוריו מבית מתיבתא.

תשובות מגילין קודם פר' דברים:

1. תשובה ג' - הללוהו במקום קדושתו, בעולם המלאכים.
2. תשובה ב' - בהטעמת הדברים.
3. תשובה ג' - שתי התשובות נכונות.

בתפילת שמונה עשרה - בברכת המינים אנו מזכירים את 'הזדים'. כלמי מי הדברים אמורים?

- (א) הגויים המצרים לישראל.
- (ב) פושעי ישראל בגופם.
- (ג) הכופרים בעיקר בזדון.



בברכת 'אהבת עולם' אנו מבקשים: 'ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל'. מהי אינה משמעות המילה 'להשכיל'?

- (א) להגיע לתכלית ההלכה.
- (ב) להבין דבר מתוך דבר.
- (ג) לקרב הלימוד אל השכל.

בברכת 'ברוך שאמר' אנו משבחים את הקב"ה: 'ברוך אומר ועושה'. מה ברצונו להביע בכך?

- (א) שהקב"ה אומר ואומר ועושה בו-זמנית, שהרי מאמרו זהו מעשהו.
- (ב) שהקב"ה מבטיח ומקיים, ואינו כבשר ודם שלעתים אומר ואינו מקיים.
- (ג) שתי התשובות נכונות.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

1. על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
3. בני חול' מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.



בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).